

9. Adópolitika

Ebből a fejezetből megtudjuk a következőket: az első része megismerteti az adórendszerrel kapcsolatos elvárásokat, az adó alapelemeit, ismerteti a leggyakoribb *trade off* helyzeteket, amelyekkel az adórendszer megalkotója és működtetője szembesül, bemutatja az aktuális nemzetközi dilemmákat, valamint az optimális adórendszerrel kialakított nézeteket. A fejezet második része az adóztatás hatásait ábrázolja és magyarázza a makroökonómia hagyományos eszközeivel.

9.1. Bevezetés

Az adórendszer a gazdaság egyik legfontosabb fundamentuma. Egyrészt az állami működés forrásait teremti elő; nem túlzás azt mondani, hogy közbiztonság, igazságszolgáltatás, honvédelem, közegészségügy, közoktatás, sőt az úgynevezett magaskultúra sem létezne tartósan az ezek fenntartásához szükséges pénzalapok beszedése nélkül. Hogy a központi alapképzés igénye a történelem hajnalától jelen van, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy már Ábrahám ősatya adót fizetett Sálém királyának¹ és Mózes pedig elrendelte az éves tizedfizetést minden gazdálkodó számára.² Az idők során aztán a közösségek központi vagy régiós hatalmasságai rendkívüli kreativitással vetettek ki és szedtek be adókat a közjó vagy a saját kiadásaik fedezésére, igyekezvén a lehető legnagyobb bevételt a legkisebb ellenállás mellett realizálni.³ A modern adó- (és támogatási) rendszer az adóbeszedő alapképzésén túl is rendkívül kiterjedt gazdaságszervező hatású: direkt módon vagy közvetetten a gazdaság és ezen keresztül a társadalom minden aktorára, azok csaknem minden aktivitására hatással van, legyen szó fogyasztásról, munkavállalásról, vállalkozásról, szavazási hajlandóságról, a lakhely megválasztásáról vagy családalapításról. Éppen ezért rendkívüli gondosságot igényel a gazdaságpolitika számára az adórendszer alakítása és működtetése, ehhez pedig feltétlenül érdemes megvizsgálni a lehetőségek tárházát, alaposan átgondolni a hatásmechanizmusokat, a szinergikus hatásokat és a *trade off* helyzeteket az adóztatásban.

9.2. Háttérirodalom

Adózás és adóztatás az elméleti közgazdaságtan egyik kulcskérdése, sem a makro-, sem a mikroökonómia nem kerülheti meg, ha a vegyes gazdaságot tekinti értelmezési keretének. Az adórendszer természetesen a gazdaságpolitikának is az egyik legfontosabb eszközrendszere, ezért nincs

¹ „Melkhisédek pedig Sálém királya, kenyeret és bort hozza; ő pedig a Magasságos Istennek papja vala. És megáldá őt, és monda: Áldott legyen Ábrám a Magasságos Istenről, ég és föld teremőjétől. Áldott a Magasságos Isten, a ki kezembe adta ellenségeidet. És tizedet ada néki mindenből” (1 Mózes 14:18–20).

² „Eszkendőről esztendőre tizedet végy a te magodnak minden terméséből, a mely a te meződön terem” (5 Mózes 14:22).

³ Nincs adótémájú tankönyv, mely ne idézné Colbert állítólagos mondását miszerint az adóztatás lényege a libatépéshez hasonlóan a lehető legtöbb toll megszerzése a lehető legkevesebb gágogás mellett.

olyan komolyan vehető átfogó elméleti gazdaságtani munka és nincs általános gazdaságpolitikai áttekintés sem, amely ne foglalkozna az adóztatás és az adózás kérdéseivel. A hangsúlyok persze nagyon eltérők lehetnek, az adóelméleti munkák üzenete meglehetősen különböző, elsősorban annak megfelelő, miként vélekedik a szerző az állam gazdasági beavatkozásával kapcsolatban, támogatja, elfogadja vagy inkább elutasítja azt.

Jellemző, hogy miközben az adózási kérdések elméleti megalapozása inkább a mikro-, mintsem a makroökonómia szerzőit foglalkoztatják,⁴ az adóztatás a makrogazdaságtan neuralgikus pontja. Samuelson–Nordhaus *Közgazdaságtana* (2016) az említés szintjén foglalkozik a háztartás és a vállalat adóval kapcsolatos megfontolásaival, ennél sokkal nagyobb terjedelem ír arról, hogyan szolgálják az adóbevételek a gazdaság – elsősorban az USA – költségvetési politikáját. Mankiw *A közgazdaságtan alapjai* (2011) című könyve ennél részletesen elemzi az adók és vámok keresletre és kínálatra gyakorolt torzító hatásait és nagy terjedelmet szentel az adóztatás költségeinek, elsősorban az egyes piacokon jelentkező holtteherveszteség alakulásának. Pozitív kontextusban csak az úgynevezett Pigou-adók, a negatív externáliákra szabott terelő adók szerepelnek. A Witztum-féle közgazdaságtan (2006) az adók tárgyalásánál az autonóm és jövedelemfüggő adók fogyasztási hatásait vizsgálja, és még a Pigou-adók esetében is megkérdőjelezi az állami beavatkozás sikerét az információs aszimmetriára hivatkozva. A közösségi döntések legismertebb interpretációi Mueller *Közösségi döntés* (2003) és Cullis–Jones *Közpénzügyek és közösségi döntések* című (2003) művei, amelyekben az adóztatás és általában az állami beavatkozás negatív hatásaira, a bürokrácianövekedés és a korrupció okozta többletköltségekre és az adók által kiváltott egyensúlytalanságokra helyezik a hangsúlyt. A jóléti közgazdaságtan szerzői közül a legnagyobb példányszámban Barr közgazdaságtan tankönyvei jelentek meg, köztük a *The Economics of the Welfare State* (2012); a jóléti közgazdaságtan mai hívei az adózás kérdését az állam finanszírozása felől közelítik meg és a legfontosabb jóléti funkciók, az oktatás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, valamint a legfőbb közös értékek, a társadalmi igazságosság, az esélyteremtés, az egyenlőtlenségek csökkentése révén tökéletesen igazoltnak tekintik. Barr ugyanakkor hangsúlyozza, hogy egy általánosan fizetett negatív jövedelemadónak – ilyen kontextusban a ma terjedő alapjövedelem ötletének is – milyen súlyos negatív következményei lennének a hatékonyság, az általános adókulcs és a munkakínálati függvény szempontjából. A szociális kérdéseket hangsúlyozó szerzők kevésbé hangsúlyozzák az adók hatékonyságrontó hatását és elsősorban a társadalmi igazságosság kérdéseire koncentrálnak, ennek megfelelően a tőkét és a vagyont terhelő adók növelését, az adók erős progresszivitását szorgalmazzák. Az évtized legnagyobb karrierjét e tárgykörben Piketty elemzése (2015) futotta be. A gazdaságpolitika elméletének legtöbbet idézett szerzői, az újkeyesianusnak mondott Stiglitz (2000), valamint R. Musgrave és P. Musgrave (1989) kiemelt szerepet tulajdonítanak az aktív fiskális politikának, és ennek megfelelően nagy teret szentelnek az adóztatás makroökonómiájának és az optimális adórendszer kérdéseinek, de következetesen hangsúlyozzák a gazdasági hatékonyság prioritását. Ravenhill (2017) már a globalizmus okozta sajátos keretek között tárgyalja a gazdaságpolitika korlátait és lehetőségeit, részletesen kitérve az államok közötti adóverseny hatásaira is.

Az adóztatás elveiben, etikai kérdéseiben A. Smith idejére, vagy még sokkal korábban, akár Arisztotelesz állambölcsületére is visszatekinthetünk, de a mainstream eszköztárral megtámasztott adóelmélet jellemzően a 20-as, 30-as évek munkáira hivatkozik vissza. Az optimális adórendszer témájában Ramsey (1927), majd Mirrlees (1971) következtetéseit felhasználva Stiglitz

⁴ ERDŐS 2014.

(2000), Mankiw, Weinzierl és Yagan (2009) határozta meg a ma elfogadott alapelemeket és I. Fisher (1927) érvelt először a jövedelemadók ellen a fogyasztási adóztatás érdekében; Atkinson⁵ és Kaldor (1957) pedig a vagyonadóztatás előnyeit és a progresszív jövedelemadóztatás hátrányait ismertette. A káros extern hatásokat csökkentő adók Pigou (1920) javaslatában bukkannak fel először. Az adóztatás problémáit elsőként Stigler (1971) kötötte össze az aszimmetrikus információ kérdéseivel, míg Schultz (1961), szintén úttörő munkájában a humán tőke adóztatásának nehézségeit taglalta. Az egykulcsos adó ötlete, Hall és Rabushka (1981) elképzelése a 80-as években született. Az adómultiplikátor jelentőségének bemutatása Case és Fair (1996) nevéhez köthető. Az adózás technikai kérdéseivel, az adminisztratív terheivel, a pénzmosás, a rejtett gazdaság és az adótervezés kérdéseivel a Big4 szerzői visszatérően és részletekbe menően foglalkoznak, de az akadémiai szférában is számos kutatás zajlott e kérdéskörben – Magyarországon például Semlén, Tóth, Szerb, Ulbert, Varga írásai, a TÁRKI vagy az MTA-KTK kutatásai –, emellett nagy nemzetközi szervezetek – IMF, OECD – is kiemelten foglalkoznak ezekkel. A nemzetközi adózás és a nemzetközi versenyképesség problémái éppúgy megtalálhatók az EU Bizottság asztalán, mint az USA Kongresszus témái között. Az adóetikai kérdések manapság szűk értelmezési keretbe szorúlnak, a tételes jogba nem ütköző adóoptimalizálás, az agresszív adótervezés, a nemzetközi vállalatok adóelkerülésének technikái széles szakértői bázisra épülnek, és bőséges szakirodalommal rendelkeznek, de súlyos fejtörést okoznak a nemzeti kormányok számára.

9.3. Adózás és adóztatás a 21. században

Bár igen változatosak a világban az adó- és támogatási rendszerek, lényegében mindenki ugyanazon alapanyagokból dolgozik és hasonló nehézségekkel szembesül. A modern gazdaságok adórendszerei némileg eltérnek ugyan egymástól a redisztribúció mértékében és a konkrét megoldásaikat illetően, de általános az egyetértés a következő fundamentumokban.

9.3.1. Alapelvek

A. Smith szerint az adórendszer legyen *általános, arányos, kényelmes és olcsó*.⁶

Az első a Magyarországon a köztudatba a reformkor idején beszívárgott közteherviselést, a második a diszkrimináció és privilégiumoktól való mentességet jelenti. Elvárható, hogy a lehető legkisebb költséggel járjon a rendszer működtetése, ahogy az is, hogy az adókötelezettségek teljesítése ne terhelje meg felesleges kényelmetlenségekkel az adófizetőket.

⁵ ATKINSON–KING–SUTHERLAND 1983.

⁶ SMITH 2008: 1103–1105: „I. The subjects of every state ought to contribute towards the support of the government, as nearly as possible, in proportion to their respective abilities; that is, in proportion to the revenue which they respectively enjoy under the protection of the state [...] II. The tax which each individual is bound to pay ought to be certain, and not arbitrary. The time of payment, the manner of payment, the quantity to be paid, ought all to be clear and plain to the contributor, and to every other person [...] III. Every tax ought to be levied at the time, or in the manner in which it is most likely to be convenient for the contributor to pay it. [...] IV. Every tax ought to be so contrived as both to take out and to keep out of the pockets of the people as little as possible, over and above what it brings into the publick treasure of the state.”

Manapság további princípiumokat is megfogalmaznak, jellemzően az alábbiakat:

- Támogassa a gazdasági fejlődést, segítse elő a foglalkoztatást.⁷ Ez alatt általában tendenciózus adócsökkentést értenek, illetve adórendszerbe épített *ösztönző*ket, mentességeket, kedvezményeket a GDP-t és/vagy a foglalkoztatást növelő akciók számára.
- Segítse elő az *anticiklikus* gazdaságpolitika megvalósítását. Az üzleti ciklus hullámsága komoly kihívás a gazdaság aktorainak. A hullámság amplitúdójának csökkentése elméletileg elérhető az adórendszer flexibilis hozzáigazításaival, de ez az expanzív és restriktív adópolitika váltogatását jelenti a ciklus „igényeinek” megfelelően.
- Jogos elvárás, hogy az adórendszer legyen *méltányos*. Az elv általában elfogadott, az értelmezése azonban vitatéma. Horizontális méltányosságról akkor beszélünk, ha az azonos összegű jövedelmek azonos módon adóznak. Vertikális méltányosság akkor érvényesül, ha a tehetősebbek több adót fizetnek, mert így az adóterhet a kevésbé tehetősekkel egyformán érzékelik.
- Legyen *igazságos*. Ez elvben szintén vitán felül álló elvárás, a legtöbb kritika mégis ezen érv alapján éri a mindenkori adórendszereket, mert a fogalom komplex és eltérő ismérvek sokasága alapján értékelhető. A legszigorúbb értelmében már önmagában ennek sem lehet maradéktalanul megfelelni, de a legtágabban értelmezve az igazságosság-kritériumot mindenféle adómegoldás beférhet.
- Legyen *versenysemleges*. Ez azt jelenti, hogy az állam kerülje a gazdaságba való felesleges beavatkozást. Minden adókimutatás torzítja a piaci mechanizmus által kialakított piaci viszonyokat, a béreket, az árakat. Az adóztatás elterelheti a piacot az egyensúlytól és egyesek számára kedvezőbb versenypozíciót eredményezhet mások rovására.
- Legyen *transzparens*. Az átláthatóság kritériuma egyre inkább előtérbe kerül a modern gazdaságpolitikában. Legszerűbb értelemben azt az adózói – valójában inkább állampolgári – elvárás jelenti, hogy az adóztatás jogszabályok szerint történjék, ahol nyilvános az adók által sújtottak és a kedvezményezettek köre is. Tágabb értelemben az adóbevételek és a kapcsolódó költségek nyilvánossá tételét jelenti, még tágabban pedig egyenesen üvegzsébet, ahol az adók felhasználása is pontosan visszakövethető. Az utóbbi értelmezés csak a céladókra teljesülhet maradéktalanul, hiszen a kormányzati költségvetések bevételi és kiadási sorai általában nincsenek tételesen egymáshoz rendelve.
- Legyen *stabil*. Gyakran elhangzik, hogy a legjobb adórendszer a meglévő, mert ahhoz már megtanultak alkalmazkodni a szereplők. Minden változtatás, még a könnyítés is kezdeti kiadásokkal, átállási, interpretációs kiadásokkal jár, tranzakciós költségeket okoz.⁸
- Legyen *koherens*. Az adórendszerekben többféle típusú, szintű, jellegű adót működtetnek paralel, jogos igény, hogy ezek ne oltás ki és ne is erősítsék a kívánatosnál jobban egymás hatását, hanem összehangolt működéssel segítsék a gazdaságpolitika szándékainak érvényre jutását.
- Legyen *rugalmas*. Egyfelől jogos elvárás lehet, hogy az adórendszer változásai kövessék a gazdaság változásait, akár beépített automatizmusokkal, akár a folyamatos kiigazítás lehetőségével. A recesszió például adókönnyítésért kiált és tapasztalhatjuk, érkeznek is könnyítések már a válságjelek első észlelésekor. Vannak kísérletek úgynevezett indexá-

⁷ Lásd például MNB versenyképességi program.

⁸ A politikusok opportunizmusát tételezve és az újraélesztési ciklusok rövidsége miatt ez oda vezet, hogy a változtatásoknak csak hosszabb távon érvényesülő hatásait a döntéseknél jelentősen diszkontálják CULLIS–JONES (2003) szerint.

lásra is,⁹ ami rendszerbe kódolt automatikus finomhangolást jelez valamely mérvadó makrogazdasági indikátor módosulása esetén. Másfelől a változások érdeksérelemmel és kiadásokkal járnak, politikai vitákat generálnak, kockázatot hordoznak, ezért nagyon fontos, hogy az adórendszer alkalmas legyen a szükséges változtatások végrehajtására komoly működési zavarok veszélye nélkül.

- Tekinthető a flexibilitás kritikus elemének is, de önálló kritériumként is kezelhető a *jó időzítés*. Elég gyorsan kell változnia a rendszernek ahhoz, hogy választ adjon, mondjuk az üzleti ciklus adott helyzetéből fakadó kihívásra, de elég lassúnak ahhoz, hogy a szükséges alkalmazkodási folyamatok megtörténhessenek. Ez főként a végrehajtás jogtechnikai követelménye.
- Legyen *egyszerű*. Ez a smithi olcsósággal, kényelmességgel és a transzparenciával is szoros összefüggésben van, mert az egyszerű rendszerek alacsony költséggel működtethetők adózó és adóztató számára is, könnyen ellenőrizhetők és adminisztrálhatók mindkét oldalról.
- Legyen a rendszer működtetésének terhe *arányos* a bevételekkel. Az adók az adóztató számára bevételt jelentenek, de az adórendszerek direkt és indirekt költségek felmerülését is okozzák. A jogszabályalkotás, az adóbeszedés és ellenőrzés intézményrendszere és a működtetés többi költsége közvetlen költségnek nevezhetők (nem számviteli értelemben), míg mindazok a járulékos terhek, amelyek az adóterhelésen túl további költségeket generálnak az adózóknál, az adózás indirekt költségei. Ide tartoznak az adókötelezettségek teljesítésével kapcsolatos munkaórák költségei, a tanácsadói díjak vagy a könyvelés költségei. Vannak becslések, amelyek szerint az utóbbiak többszörösét jelenthetik a direkt költségeknek.¹⁰ Hogy valójában mekkorára rúg az adóztatás és adózás terhe, több tényezőtől függ, kiemelten az adórendszer komplexitásától, a kivételek és kedvezmények szövevényétől, az alkalmazott adófajtáktól és a származékos adókötelezettségek – mint bevallás, előlegfizetés, könyvelési előírások – bonyolultságától.
- *Szubszidiaritás*. Leegyszerűsítve a keletkezési helyükhöz legközelebb oldjuk meg problémákat, ehhez pedig a forrásokat is lokálisan biztosítsuk. Ez a központi adóztatás helyett a helyi adók rendszerét erősíti, a szövetségi adóztatás helyett a tagállami adókat preferálja.
- Legyen az adórendszerekben nemzetközi együttműködés az adóarbitrázs lehetőségének csökkentésére¹¹ és az új, nemzetközi vállalkozások sajátos adózási előnyeinek csökkentésére. Ez a téma túlmutat a gazdaságpolitika hatókörén, a nemzetközi együttműködések és a külpolitika terepére vezet.
- Az adórendszer minél kevesebb teret engedjen a rejtett, szürke és feketegazdaságnak, leegyszerűsítve: az *adócsalás*nak. Hogy ez milyen fontos és összetett kérdés, az is mutatja, hogy a feketegazdaság és a bűnözés közgazdaságtana mára külön szakterületté vált a gazdaságelméletben.
- Az adórendszer *elfogadása* kulcskérdés, meg kell felelnie az erős lobbicsoportok kritérium-követelményeinek és a mediánszavazó számára is tolerálhatónak kell lennie, de feltétlenül ígéretesebbnek kell tartaniuk, mint a politikai ellenlábások javaslatait. Ez azonban már a politikai marketing és a kommunikáció terepe.

⁹ Például az USA személyi jövedelemadójában 1981-ben bevezették a sávok inflációval való korrigálását.

¹⁰ STIGLITZ 2000: 464.

¹¹ BÁNFI 2014.

Nyilván nem értünk a lista végére, de az jól látszik, hogy ha kényes egyensúlyra van is esély, az egymásnak feszülő kívánalmaknak való maradéktalan megfelelésre nincs. Egyetlen példa, a legegyszerűbb, legolcsóbb, leghatékonyabb és legátláthatóbb adó a fejadó – nos, ez a megoldás lényegében alkalmazhatatlan, olyan kevesen tartanák méltányosnak. A kormányzat tehát *trade off* döntések sorozatára kényszerül annak érdekében, hogy saját preferenciáit érvényre juttassa és az optimális adórendszert kialakíthassa.

9.3.2. Adóalaptípusok

Az adórendszer az adott időben és helyen érvényben lévő adók összessége; kialakítása és működtetése a kormányok feladata. Az adó kötelező hozzájárulás a közkiadásokhoz, amelyet pénzben kell megfizetni a kivető állam vagy más közjogi testület szabályai szerint, és amelyért cserében nincs direkt ellentételezés.

A fogyasztókra kivetett autonóm adók

A háztartások esetén az autonóm adók, amelyek nem függenek a jövedelemtől, elsődleges hatás-ként a fogyasztási korlátot jelentő költségvetési egyenest lefelé tolják, vagyis kisebb fogyasztást és alacsonyabb szintű megtakarítást tesznek lehetővé. Megjelenhetnek a fogyasztott termékek árában, ilyenkor a helyettesítési hatás miatt az adóteher egy része az érintett termék előállítóira hárulhat. Erre csak nem adóztatott helyettesítő termék és megfelelően rugalmas kereslet esetén van lehetőség. A háztartás valamely vagyonelemére kivetett autonóm adó áthárítása nehezebb, ennek teljes hatása évről évre visszatérő jövedelemcsökkenésként jelentkezik, hacsak a vagyontárgyat nem sikerül valamely nem adózó vagyonelemre cserélni – ez azonban legfeljebb hosszabb távon lehetséges stratégia az adóteher csökkentésére.

A termelést, szolgáltatást végzők autonóm adói

A vállalatokra is kivethetnek tételes, egyösszegű autonóm adókat, amelyek a fix költségeket növelik, ezzel az átlagköltség szintjét is emelik és a vállalat jövedelmezőségét csökkentik. Ha a befektetett vagyona vetik ki, konstans terhet jelent időről időre. Szintén autonóm adó a felhasznált anyagok árába épített vagy az alkalmazott munkaerő bérébe épített adó, ahol ismét felmerül az áthárítás lehetősége az eladó és a vevő vállalkozás, illetve a munkaerőt kínáló és felhasználó közötti relatív keresleti és kínálati rugalmasságok függvényében. Egy esetleges technológiaváltás középtávon szintén menekülőpálya lehet az adóteher alól a vállalatok számára.

A háztartásokat terhelő jövedelemadó

A nem autonóm, munkajövedelemre terhelt jövedelemfüggő adót 0 jövedelem esetén nem kell fizetni, de a jövedelemnövekedéssel egyre nagyobb adóterhet jelent. Ilyenkor a háztartás költségvetési egyenese nem párhuzamosan tolódik lefelé, hanem a meredeksége csökken; szintén szűkíti a háztartás fogyasztási és megtakarítási lehetőségeit.

A vállalatokat terhelő nyereségadó

Szintén nem autonóm adó a vállalatok terhére kivetett jövedelemfüggő, lineárisan, azaz arányosan, progresszíven – az állománynövekedésnél nagyobb mértékben – vagy annál kisebb mértékben, tehát degresszíven érvényesített profitadó. Kompetitív piacoknál a hatékony vállalatot sújtja, piaci torzulásnál azonban lehet relevanciája az indokolatlan versenyelőnyből származó nyereség megadóztatásának.

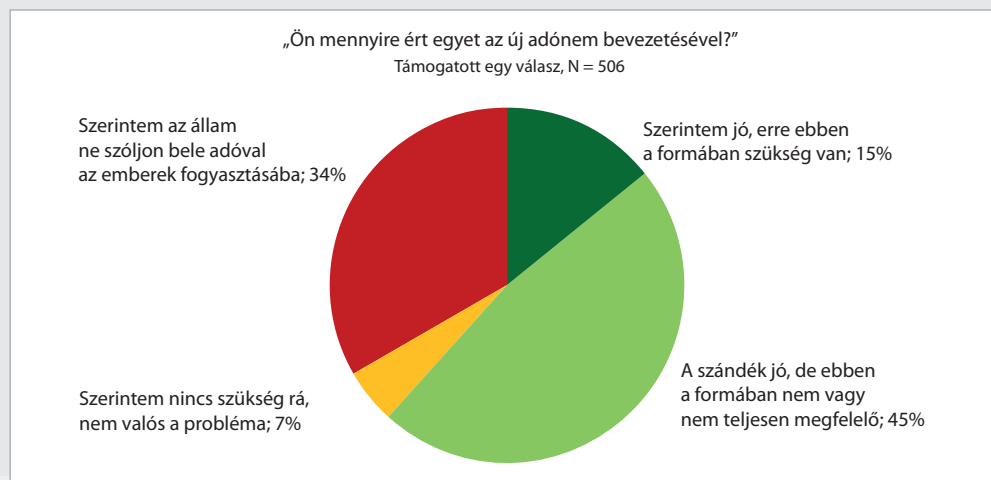
A korrektív adók

Tipikusan a környezetvédelem szándékával megjelenő zöldadók tartoznak ide, amelyek a környezetet terhelő termelőtevékenység csökkenését, az árak emelkedését és a károsultak kompenzációját lehetővé tevő költségvetési alapok képzését szolgálják. A vállalati teher mellett a fogyasztást is befolyásolhatják, a negatív termelői és fogyasztói externáliák orvoslásának eszközei.

9.1. szemelvény: Chipsadó

Az úgynevezett Pigou-adó két csatornán keresztül mérsékli a társadalmi határköltséget, finanszírozza a társadalmi költségeket és eltántorít a negatív externáliát okozó tevékenységtől.¹² Az egyik ilyen adófajta a magyar népegészségügyi termékadóhoz (neta, hamburgeradó vagy chipsadó néven ismert Magyarországon) hasonló, a nemzetközi gyakorlatban elterjedt adóztatási forma, amely az egészségtelen élelmiszereket sújtja és az egészségügyi kiadások csökkentését célozza. Ez azonban a termelők oldalán elindíthat többféle kedvezőtlen magatartásváltozást, például a kifogásolt összetevő drágábbra cserélését, ezzel a szegényebbek kiszorulását okozva.¹³

Az adó magyarországi bevezetésekor készült közvélemény-kutatás eredménye:

Forrás: WEBBeteg–Szinapszis 2011

¹² KUTASI–PERGER 2014.

¹³ KUTASI–PERGER 2014: 118.

A gazdaságpolitikai viták gyakran nem a teher jellegét, hanem az alapját hangsúlyozzák azzal, hogy a munka, a tőke és a fogyasztás adóztatásáról beszélnek.

Az adók vagyont, nettó vagy bruttó jövedelmet és fogyasztást is célozhatnak. Ritkán tételesek, általában az érték konstans vagy növekvő százalékos kulcsa alapján kalkulálhatók. Definitíve nem adók, de adójellegű tételek a biztosítási jogviszonyt idéző járulékok, a hozzájárulások, az illetékek, az áruforgalomhoz kötődő vámok. A közvetlen adók terheit azok viselik, akikre kivetik azokat, a közvetett vagy indirekt adóknál azonban az adófizető nem a tényleges teherviselő, akire az árakban hárítják tovább az adóterhet. Az adók többségét a központi kormányzat állapítja meg és szedi be, de a legtöbb gazdaságban a településeknek, régióknak, tartományoknak vagy tagállamoknak is van adómegállapítási és beszedési joga, így a polgárok többszintű adóztatásnak vannak kitéve. Végül az adórendszer az adóztatás technikájában is változatos lehet; az adózók úgynevezett önadózása – önálló bevallás, kalkuláció, befizetés, adminisztráció – jóval nagyobb adminisztrációs terhet jelent az adózónak, mint az adókivetés.

A makroelemzésekben az adó olykor még ennél is szélesebb értelmű, ha negatív adóként kezelik a transzfereket, a gazdaság szereplőinek a redistribúció keretében juttatott összegeket, például a családi támogatásokat vagy a munkanélküli ellátásokat. Hasonlóképp a negatív adózás gyakorlati megvalósulása lehet a feltétel nélküli alapjövedelem vagy a garantált minimumjövedelem ötlete.

9.3.3. Az adóztatás költségei

Vitathatatlan, hogy az adóztatás költségekkel jár és legalább az alábbiakkal számolni kell az adóbevételeken túl az adóztató és az adókiadásokon túl az adózó oldalán:

- kihirdetés, beszedés, behajtás, nyilvántartás, ellenőrzés és egyéb adminisztratív költségek az adóztatónál;
- kalkuláció, tervezés, tanácsadás, nyilvántartás, átutalás és egyéb adminisztratív költségek az adózó oldalán;
- úgynevezett holttehervesztés, amelyet az adókivetés okoz, ahogy az egyensúlyi állapottól elmozdítja a piaci tranzakciókat és ezért mind a termelésben, mind a fogyasztásban csökkenést okoz;
- további jóléti veszteségek, amelyeket a gazdasági szereplők viselkedésének változása okoz mindenki más számára azzal, hogy igyekeznek legalisan csökkenteni az adóterhüket (újratanulási és alkalmazkodási költségek, új tranzakciós költségek, új kockázatok, más piacokra tovatérjedő hatások), valamint
- a társadalmi feszültségek okozta veszteségek, ha az adórendszer aránytalanságot mutat (bizalomvesztés, sztrájk, tüntetés, elvándorlás), végül
- kikerülhetetlen az adócsalás, a korrupció és egyéb illegális tevékenységek felbukkanása az adórendszerek árnyékában, amelyek a közvetlen költségek mellett szintén jelentős össztársadalmi mellékköltségeket generálhatnak.

Messze nem elég tehát a jószándékú makrotervező számára az adóbevételek abszolút összegét biztosítani, olyan módon kell a szükséges adóbevételeket megteremteni, hogy közben a fenti költségek tolerálhatók maradjanak a szereplők számára.¹⁴ Ráadásul minden változtatás rövid távú

¹⁴ Az adóigazgatás költségeit, az adózó oldaláról a megfelelésre fordított kiadásokat, valamint az összgazdasági többletterhet, melyet az adóknak a gazdasági viselkedést torzító hatása okoz, az adók társadalmi költségének nevezhetjük (VARGA–VÁGYI 2017).

többletköltségekkel jár, még az adócsökkentésnek is jelentős plusz költségei lehetnek – a hozzászokás, programok átállítása, a vevők informálása stb. –, amelyek azonnal jelentkeznek, miközben a változtatás előnyei csak hosszabb távon érvényesülnek, így az eltérő időpontokban felmerülő pénzáramok összegzésének problémája is felmerül. Emellett az adózás és adóztatás tárgyalása során megkerülhetetlen az információs aszimmetria kérdése is, amely nyilvánvalóan fennáll az adózó és adóztató között, és az előbbi rendszerint igyekszik is ezt kihasználni a pozíciója javításában. És hogyha mindez nem jelentene elegendő kihívást a gazdaságpolitikának, a legeslegjobb adóötleteket is el kell adni, azaz el kell fogadtatni a kormányoknak a választókkal, amelyben a csomagolásnak, vagy más szóval a keretezésnek nagy, sőt egyre nagyobb szerepe van,¹⁵ és ismét tetemes többletköltségeket generál az adóztató oldalán.

Az adózás társadalmi hatékonyságvesztéssel és mind az adózók, mind az adóztató oldalán megnövekedő adminisztratív terhekkal jár. Az adó plusz egy pénzegységgel járó marginális hatékonysági terheinek (MECF, Marginal Efficiency Cost of Funds)¹⁶ képlete:

$$MECF = \frac{1+x+c}{1-a},$$

ahol x a hatékonyságvesztést, c az adóalanyok adminisztratív terheit, a pedig az adóbeszedés adminisztratív terheit jelöli. Az adórendszer tervezésekor tehát az adóztatónál feltétlenül el kell végezni a költség-haszon elemzéseket. Olykor az adózó is mérlegelhet, hogy megéri-e neki az adózás vagy adóoptimalizálási technikák választási lehetőséget – például telephelyváltást – nyújtanak számára. Elméletileg szintén választást jelentenek az illegális megoldások, ahol a kockázatok és a potenciális adónyereség mérlegelése zajlik, a bűnözői optimalizálás azonban nem témája a tankönyvnek.

9.2. szemelvénny: Hall és Rabushka adóreform-javaslat

Hall és Rabushka a 80-as években alkották meg adóreform-javaslatukat, amely széles körben váltott ki vitákat a könyvként való publikálást követően. Az alapgondolat az egykulcsos adó, ami a legszorosabb kapcsolatban van a rendszer egyszerűsítésének szándékával és az adó-adminisztráció csökkentésének igényével. Hall reformelképzelései összefoglalójának első mondata: „Task forms really can fit on postcards.”¹⁷ Nem a levegőbe beszélt, hiszen az elmélettel együtt az alább látható adóbevallási blankettákat is kidolgozták.¹⁸

¹⁵ A Kahneman-féle kilátásmélet a keretezési hatás kapcsán említi a szinglik adóztatása és gyermekesek adókedvezménye példáján, hogy már az adó nevének megválasztása is döntő lehet a közvélemény meggyőzésében. Nyilvánvaló, hogy ha egy kormányzat a gyermekes szülők többletköltségeire és társadalmilag is fontos gyermeknevelési tevékenységükre tekintettel gyermekkedvezményt hirdet, az a gyermekesek és a gyermektelenek nagyobb része számára is elfogadható és méltányos döntés. Az is bizonyított, hogy ezzel szemben egy negatív keretezés, a szingliadó a gyermektelenek számára, sőt a gyermekeket nevelők egy jó része szemében is méltánytalan büntetésnek tűnik, mialatt a kettő költségvetési bevételi oldalon és az adózók oldalán is éppen akkora bevételi és kiadási tételt jelentene. KAHNEMAN–SLOVIC–TVERSKY 1983.

¹⁶ SHAW–SLEMROD–WHITING 2008.

¹⁷ HALL–RABUSHKA 1983.

¹⁸ A fejléc férj és feleség személyes adatait tartalmazza, a bevallás sorai pedig a következők. 1 Bérek, fizetések 2 Nyugdíjak, nyugellátás bevételei 3 Összegző sor 4 Alanyi kedvezmények (házastársakra, egyedülállókra, egyedülálló családfenntartókra) 5 Eltartottak száma 6 Eltartotti kedvezmény 7 Összes kedvezmény 8 Adóalap (pozitív vagy 0) 9 Adó (8-as sor 19%-a) 10 Munkáltatói levonás 11 Fizetendő adó

Form 1		Individual Wage Tax		1998
Your first name and initial (if joint return, also give spouse's name and initial)		Last name		Your social security number
Present home address (number and street including apartment number or rural route)		Spouse's social security number		
City, town, or post office, state, and ZIP code		Your occupation™		
		Spouse's occupation™		
1 Wages and salary.....	1			
2 Pension and retirement benefits.....	2			
3 Total compensation (line 1 plus line 2).....	3			
4 Personal allowance				
(a) ☐ \$16,500 for married filing jointly.....	4(a)			
(b) ☐ \$9,500 for single.....	4(b)			
(c) ☐ \$14,000 for single head of household.....	4(c)			
5 Number of dependents, not including spouse.....	5			
6 Personal allowances for dependents (line 5 multiplied by \$4,500).....	6			
7 Total personal allowances (line 4 plus line 6).....	7			
8 Taxable compensation (line 3 less line 7, if positive; otherwise zero).....	8			
9 Tax (19% of line 8).....	9			
10 Tax withheld by employer.....	10			
11 Tax due (line 9 less line 10, if positive).....	11			
12 Refund due (line 10 less line 9, if positive).....	12			

Form 2		Business Tax		1998
Business name		Employer identification number		
Street address		County		
City, state, and ZIP code		Principal product		
1 Gross revenue from sales.....	1			
2 Allowable costs				
(a) Purchases of goods, services, and materials.....	2(a)			
(b) Wages, salaries, and pensions.....	2(b)			
(c) Purchases of capital equipment, structures, and land.....	2(c)			
3 Total allowable costs (sum of lines 2(a), 2(b), 2(c)).....	3			
4 Taxable income (line 1 less line 3).....	4			
5 Tax (19% of line 4).....	5			
6 Carry-forward from 1997.....	6			
7 Interest on carry-forward (6% of line 6).....	7			
8 Carry-forward into 1998 (line 6 plus line 7).....	8			
9 Tax due (line 5 less line 8, if positive).....	9			
10 Carry-forward to 1999 (line 8 less line 5, if positive).....	10			

12 Visszajáró adó. A 2. formula tartalma: A fejléc a vállalkozás azonosító adatait tartalmazza, a bevallás sorai a következők. 1 Értékesítés bruttó bevétele 2 Levonható költségek (a vásárolt javak, szolgáltatások, alapanyagok b bérek, fizetések c vásárolt tőkejavak, építmények, földek) 3 Összes elszámolható költség 4 Adóalap 5 Adó 19% 6 Veszteség áthozat előző évről 7 6% kamat a továbbgörgetett veszteségen 8 Korábbi veszteség ez évben elszámolt összege 9 Fizetendő adó 10 Veszteségátvitel a következő évre. BRAUNNÉ FÜLÖP 2010: 504.

9.4. Az adóztatás hatásai

Elméletben lehetséges, a gyakorlatban azonban nem jellemző, hogy olyan adókat alkalmazzanak, amelyeknek nincs magatartást befolyásoló hatásuk. Ezek olyan átalányadók lennének, amelyeket nem lehet a szokások változásával elkerülni, praktikusan nem lehetséges az adóteher alóli mentesülés. Ilyen lenne például a fejadó. Tiszta formájában az ilyen adó minden fogyasztó költségvetési egyenesét ugyanazzal a konstans összeggel lejjebb tolja. Ez a konstrukció neutrális, semmilyen differenciálás nem fér össze vele, ezért rendkívül igazságtalannak tartják és sehol sem alkalmazzák.

A mai adórendszerek adói a gazdaság szereplőit magatartásuk változtatására ösztönzik. Többet vagy kevesebbet dolgoznak, változtatnak a megtakarítási szokásaikon, sőt, olykor házasodnak vagy gyermeket vállalnak az adórendszer ösztönzésének engedve. Az adóösztönzés mögött lehet az adóztató kormányzat részéről egyértelműen kinyilvánított preferencia, mint a születésszám növelése vagy az egészségtelen termékek fogyasztáscsökkenésén keresztül a lakosság egészségügyi állapotának javítása. Lehetnek rejtett szándékok is, például egyes iparágak előnyösebb helyzetbe hozása mások rovására.¹⁹ Számos esetben előfordul, hogy a magatartási hatás nem szándékolt, de mint az adóztatás afféle várható negatív externáliája, borítékolható. Ilyen az illegális adóelkerülési tevékenység, mellyel minden adó bevezetésekor számolni kell. És persze vannak előre nem kalkulálható magatartási változások, például egy másik ország adóváltoztatása, amelynek hatása a külkereskedelem vagy a szabad tőkeáramlás következtében okozhat jelentős elmozdulásokat a belgazdaságban. Különösen sokféle hatással és ellenhatással számolhatunk, ha számításba vesszük, hogy az adók változtatása nemcsak adóemelést vagy adócsökkenést jelenthet, de a mentességek, kedvezmények, engedmények, kivételek, halasztások, fizetési könnyítések bonyolult rendszerét. Így könnyen előfordulhat, hogy egy adókulcs nominális változtatása egyes adózóknál nagyon eltér az effektív adókulcs változásától, például az adócsökkenést valójában nem realizálják, ha közben elvesznek a korábbi kedvezményeik. A neoklasszikus gyökerű gazdaságelmélet különösen nagy jelentőséget tulajdonít a magatartásnál az adók és adóváltozások marginális hatásainak, például az utolsó ledolgozott munkaórára eső többletadónak.

Fontos, hogy a magatartás változása már az adó bevezetése előtt is megtörténhet. Az úgynevezett bejelentési hatás azt jelenti, hogy sokszor elég, ha a közbeszédbe bekerül egy hír, egy szándék vagy elképzelés bizonyos adóváltozásról ahhoz, hogy az emberek lázas vásárlásba vagy egyéb aktivitásba kezdjenek a majdani adóelőnyük reményében.

9.4.1. Piaci alkalmazkodás

Munkapiaci alkalmazkodás

A munkapiac különböző érzékenységgel reagál az adórendszer változásaira, részben a keresleti és kínálati rugalmasságok miatt, másrészt abból következően, hogy a munkapiac származékos piac, a keresletet döntően az árupiaci szituáció határozza meg. A jövedelemadók hatással vannak a munkavállalók munkaintenzitására és a munka-szabadidő arányára vonatkozó döntéseikre is, tehát jövedelmi és helyettesítési hatás is érvényesül.²⁰ Az adóösztönzés hatására korábban

¹⁹ STIGLER 1971: 3–21.

²⁰ A jövedelemadó csökkenése a nettó jövedelem növekedését okozza, amely ösztönzőleg hat a munkakínálat növelésére, ennek során azonban felértékelődik a szabadidő, megváltozik a munka-szabadidő

passzív rétegek – háziasszonyok, gyermekesek, nyugdíjasok, egyetemi hallgatók – munkába állását tapasztalhatjuk, ami extenzív változást jelent a munkapiacra. A nemzetközi szakirodalom statisztikai adatai bizonyítják, hogy a munkakínálat bér rugalmassága a háztartások első keresőinél szinte 0,²¹ és a helyettesítési hatás sem kimutatható az alacsonyabb képzettségi és jövedelmi szinteken. Magas jövedelmi szinteken ugyanakkor nagyobb a kínálati rugalmasság és mindkét hatás kimutatható.²² A munkakeresletre a kutatások $-0,6$ és $-0,8$ közötti értékeket találtak,²³ ez pedig a munka-tőkehelyettesítési rugalmasságától függ, azaz a technológiai változások lehetősége és időtávja határozza meg. A kereslet rövid távon kevésbé, de hosszabb távon érzékenyebben reagál a munka adóterheire, munkanélküliséget vagy munkaerőhiány-állapotot okozva. Az adóterhek növekedése alacsonyabb szintű foglalkoztatást eredményez, de ennek mértéke a kereslet és kínálat rugalmasságát függ. A terhek munkavállalók és munkaadók közti megoszlását a két függvény relatív rugalmassága határozza meg.

Az árupiaci egyensúly eltolódásai

Az adókimutatás következtében megváltoznak a gazdasági egyensúlyi pont koordinátái az egyes árupiacokon is, sőt makroökonómiai perspektívából is változás következhet be, ha csak nincs lehetőség egy adóval nem sújtott piacra való áttérésre. Lehet, hogy az egyes piacokon bekövetkező hatások kioltják egymást és a makrogazdasági egyensúlyt mindez nem érinti, de az is lehet, hogy összeadódnak az egyes piacokra gyakorolt hatások és az aggregát keresleti és kínálati függvények is elmozdulnak, normál javakat tételezve adókimutatás esetén alacsonyabb mennyiség és a korábbinál magasabb ár mellett kialakítva az új egyensúlyt. A fogyasztási adó végső terhét pozíciójuktól, ár- és jövedelemrugalmasságuktól függően viselik a kínálat és kereslet szereplői az árupiacokon.

Az adók pénzügyi változásokat generálnak

Közvetlenül az adók, vagy az adóváltozások okozta indirekt magatartási változások, a bevételek és kiadások elmozdulásain keresztül megváltoztatják a pénzügyi helyzetet is mind a háztartások, mind a vállalkozások számára. Egyes adófajtáknál ez nem is áttételes, hanem direkt hatás. Ha az adórendszer ösztönzése hatására a háztartások korábbi pénzjövödelmük egy részét bér helyett nyugdíjalapban „juttatja” a munkáltató, azonnal befektetőkké válnak. Ha az osztalékadót a nyereség visszaforgatása esetén nem kell megfizetni, vagy a hitelkamat költségkénti elszámolási lehetősége beszűkül, a cégek azonnal megváltoztatják a finanszírozási struktúrájukat és az adóhatás nem az eredménykimutatáson keresztül fokozatosan, hanem szinte azonnal megjelenik a mérlegükben. Szintén evidencia, hogy az adóztató pénzügyi helyzete is megváltozik az adóztatás révén, normális esetben a beszedett adók és az adórendszer működtetési kiadásai

helyettesítési határrátája, amely fékezi az ösztönzést.

²¹ Az eltartó szerepében lévő családtag magatartását alig befolyásolja az adóváltozás miatt csökkenő vagy növekvő bér.

²² Scharle és társai foglalják össze a szakirodalmi eredményeket, ezek szerint a helyettesítési hatást $0,15$ és $0,34$ között, a jövedelmi hatást $-0,1$ és $-0,4$ között sikerült kimutatni a magasan bérezett munkavállalóknál magyar és külföldi vizsgálatokban a 2000-es évek során (SCHARLE et al. 2010).

²³ SCHARLE et al. 2010: 19.

pozitív *cash-flow*-t eredményeznek és forrást jelentenek a támogatási és egyéb kiadási tételeknek. Jellemző, hogy adóváltozások hatására a multinacionális vállalatcsoportok a transzferárak révén nyereségátcsoportosítást is végrehajtanak a leányvállalataik között, és a finanszírozási döntést is megváltoztatják.²⁴

A megtakarítások és a beruházások változása

A neoklasszikus gazdaságelmélet a beruházásokat autonóm, a makrogazdaságban megtermelt jövedelemtől közvetlenül nem függő aktivitásként írja le. A beruházási döntést kevésbé a kormányzati politika, sokkal inkább a monetáris politika befolyásolja a kamatokon keresztül. A tőke kamatköltségét a vállalkozó a profitkilátásokkal együtt értékeli és dönt a beruházás indításáról vagy halasztásáról. Csakhogy a profitkilátás értékelése a várható nettó bevételek jelenértéke és a tőkeköltségek mérlegelését jelenti, amelyeknél a különféle adók költségnövelő tényezők. A beruházások tőkeköltség-rugalmassága a kutatások szerint $-0,5$ és -1 közé esik.²⁵ A megtakarítások jelentik a hitelből megvalósítható beruházások alapját, a háztartás megtakarítása pedig a fogyasztás halasztását jelenti. A fogyasztás és megtakarítás közötti döntést az Euler-egyenlet írja le.²⁶

9.4.2. Strukturális változások

Az adóztatás hatékonyságvesztést okoz

Közgazdasági axióma, hogy a tökéletes piacnál hatékonyabban senki sem képes az erőforrásokallokációjára. Az újraelosztás tehát biztosan jelentős hatékonyságvesztéssel jár, különösen, ha az egész gazdaságra a kompetitív piacgazdaság modellszerű ideáltípusát feltételezzük, monopolpozíciótól mentes szereplők racionális megfontolásaival és az árakon keresztül megvalósuló tökéletes informáltságukkal. A hatékonyságvesztés úgynevezett holttehervesztésben manifesztálódik. A hatékonyságvesztés vállalását a legtöbb esetben az adóztatásnak valamilyen egyéb implikációja indokolja. Jellemző, hogy egy igazságosabb jövedelemeloszlás vagy az elkerülhetetlen közszolgáltatások oltárán áldozzuk fel a hatékonyságot. Van azonban számos olyan szituáció, hogy szó sincs ilyesfajta *trade off*ról, mert az adó előtti piaci helyzet távolról sem kompetitív, mert monopolhelyzet vagy externália okoz hatékonyságvesztést. Ez a klasszikus állami beavatkozás relevanciája, ahol az indokoltan kivetett adó nemhogy rontaná, de javítja a hatékonyságot. Ellentmondásos lehet a vámok hatása is, mert a hatékonyságvesztés itt is fennáll, az áremelkedés is elkerülhetetlen rövid távon, ugyanakkor a belföldi termelők helyzetbe hozása, az import határrátájának csökkenése középtávon jótékonyan hat az összjövedelemre. Az indokoltnál hosszabb távú vagy nagyobb arányú kormányzati védelem azonban az érintett vállalatok versenyképességének romlását okozhatja.

²⁴ ELEK 2015.

²⁵ SCHARLE et al. 2010: 21.

²⁶ A fogyasztás-megtakarítás optimalizálási probléma szokásos megfogalmazása Euler-egyenletek formájában történik, ahol a megtakarítás a mai fogyasztásról való lemondás a jövőbeni fogyasztási előny vagy a jövőbeni bizonytalanság csökkentése érdekében történik (VINCZE 2018).

Megváltozik a gazdaságszerkezet

Nemcsak egyes piacok, egyes vállalkozók vagy iparágak közti átrendeződést, de mélyreható strukturális elmozdulásokat indíthatnak be az adórendszer változásai a gazdaságban. Adók hatására korábbi munkavállalók vállalkozóvá válhatnak, mert egyes alkalmazottak pozitív vagy negatív ösztönzéssel rávehetők, hogy korábbi kockázati attitűdjüket megváltoztassák és önfoglalkoztatóvá váljanak. Az is általános gazdaságpolitikai gyakorlat, hogy az adórendszeren át a kisebb vállalkozásokat preferálják a nemzetközi nagyvállalatok helyett, ez pedig ellátási biztonságot ad és a gazdaság nemzetközi kockázatoknak való kitettségét csökkenti. Ezzel párhuzamosan exportösztönzés és a tőkeimport bátorítása is zajlik, amelyek szintén strukturális változásokat generálnak főként a nyitottabb gazdaságokban. A szabad tőkeáramlás lehetővé teszi a vállalatok számára, hogy a beruházás helyszínét (extenzív határ) az átlagos effektív²⁷ adórátá, a beruházás nagyságát (intenzív határ) pedig a marginális effektív adórátá alapján határozzák meg²⁸ és e döntéseiket nyitott gazdaságokban országhatárok ne korlátozzák.

A költségvetés változása

Tautológiaként hat, de nem árt rögzíteni, hogy az adóztatás segítségével nem egyszerűen forrás-megvonást, hanem újraelosztást valósít meg a központi, illetve az adóztatási jogú regionális kormányzat. A rendszer leegyszerűsítése az összegzés, hogy bevételek keletkeznek az adóztató és kiadások az adózó oldalán. Az elvont erőforrásokat az adórendszer ugyan az adóztatóhoz tereli, de annak jelentős része direkt módon, az úgynevezett transzferek révén azonnal a gazdaság szereplőjéhez kerül vissza. Olykor nagyobb összeg jut például családtámogatásként vissza éppen ahhoz, aki egy másik jogcímen adózó pozícióban befizetett. Szintén az adózókhoz kerülnek vissza az általuk igénybe vett közjavak és közszolgáltatások. Az adóbevételekből finanszírozott kormányzati költségek másik nagy része pedig az állami költségeken, az állami alkalmazottaknak fizetett béreken keresztül jut vissza az adófizetőkhez, csak most már a piacok közvetítésével. Az egyensúlyi makrojövedelmet az adók és transzferek az adómultiplikátor-hatáson keresztül befolyásolják.²⁹

9.3. szemelvény: Részlet az MNB Versenyképességi program 330 pontban című kiadványából (2019)

11.4. Adóelkerülés csökkentése

- (16) Digitális multicégek adófizetői körbe vonása
- (17) Online pénztárgép rendszerének további kiterjesztése
- (18) A lakossági pénzügyi tranzakciók illeték megszüntetése
- (19) Elektronikus fizetési módok kötelező elfogadása meghatározott kereskedői kör esetében
- (20) Építőipari foglalkoztatás fehéritése

²⁷ Az effektív ráta a ténylegesen fizetett adómértéket jelenti, amelyet a jogszabályban rögzített adókulcshoz képest kedvezmények, adóalap-módosítások, mentességek stb. módosítanak.

²⁸ DEVEREUX–GRIFFITH 1999.

²⁹ Az adómultiplikátor megmutatja, hány egységnivel növekszik a GDP az adók egységnyi csökkentésével. Adómultiplikátor = MPC × kiadási multiplikátor.

A feketegazdaság aránya

Általánosan elfogadott érv az adórendszer egyszerűsítése és az adóterhek csökkentése mellett, hogy ezek elsődleges kedvező hatásaikon túl indirekt módon a gazdaság fehérítése irányában hatnak. Az adóelkerülés mértéke ugyanis sok ország számára jelent versenyhátrányt.³⁰

9.4.3. A gazdaságpolitika dilemmái

Helyi vagy központi adóztatás

Ha feltételezzük, hogy a közösségi döntések iskolájának állítása, miszerint a politika hatalom-maximalizálásra törekszik, helytálló, akkor e kérdést hatalmi harcok és politikai erőviszonyok is befolyásolják. A helyi adók mellett a magasabb adózási hajlandóság és a nagyobb átláthatóság, a központi adózás mellett elsősorban a szervezés méretgazdaságossága szól. A helyi adók eltérései azonban egy országon belüli adóversenyt generálnak, az adóhatóságok megszorodása pedig a visszaélésnek ad teret.

A tőke vagy a munka adóztatása

A szakirodalom egységesen az alacsony vagy nulla kulcsos tőkét terhelő adók mellett érvel,³¹ mert a tőke adóztatása azonnali visszaesést okoz a vállalkozási aktivitásban, ezzel a jövedelem-termelésben, miközben a munkakínálat a rugalmatlansága miatt *jól viseli* az adóztatást.

A munka vagy a fogyasztás adóztatása

Mindkettő a háztartás fogyasztási lehetőségeit csökkenti, de az előbbinél teljesítményvisszafo-gás miatt gazdasági visszaesés történhet. Ráadásul a fogyasztási adókat könnyebb és olcsóbb beszedni, ellenőrizni és szélesebb bázisra – a fogyasztókra, azaz aktív és már inaktív töme-gekre – lehet kivetni. Egyértelműen a fogyasztás adóztatása tűnik kedvezőbbnek.

Jövedelem vagy vagyon adóztatása

Az egyes országokban kirívóan nagy vagyonok okozta társadalmi feszültségek a vagyonadó mellett szólnak, csakhogy a vagyonadó többszörös adóztatást jelent, feltéve, hogy a vagyon adó-zott jövedelemből származik. Leggyakrabban ingatlanadó formát ölt, mely megnehezíti az adó alóli kibúvást, így csekély magatartásváltozást vagy bármely piaci torzulást okoz. Ugyanakkor aránytalanul nagy terhet jelenthet a lakástulajdonosok széles rétegei számára. A jövedelemadó

³⁰ Az adótervezés és az adócsalás is adóelkerülés. Az előbbi adórendszeri hézagokra vezethető vissza, jog-szabálmódosítással orvosolható. A törvénytelen adócsalás határozott hatósági eszközökkel, az ellenőrzés fokozásával, a büntetés súlyosbításával és az adómorál javításával mérsékelhető. KREKÓ és P. KISS 2008.

³¹ VALENTINYI 2001.

elfogadottsága és behajthatósága ezért nagyobb. A luxusjavak adóztatása ugyanakkor széles körben népszerű ötlet, de tudni kell, hogy az ilyen ingóságok birtoklóinak az átlagnál sokkal több lehetőségük van eltitkolásra, külföldre menekítésre vagy egyéb adóoptimalizálásra, ezért az ilyen adók behajtása rendkívül költséges lehet.

Infláció vagy munkanélküliség

Elsőre nem tűnik adórendszerbeli problémának, pedig az árakba épített adók inflatorikus hatásúak, míg a munkáltatókat sújtó béradók a munkakereslet csökkenésén át munkanélküliséget generálhatnak. Rövid távon a Phillips-görbe összefüggés sugallta *trade off* valóban felmerülhet és a gazdaság makrokondíciói, az inflációs vagy deflációs környezet, a gazdasági növekedés üteme és a munkanélküliség-munkaerőhiány aktuális állapota szerint dönt a gazdaságpolitika. Az utóbbi évtized a növekedés érdekében tett erőfeszítésekről szólt szinte az egész világon, a fiskális expanzió pedig a béradók radikális csökkentését is ennek eszközéül rendelte.

Alacsonyszintű egykulcsos adó (flat rate) vagy progresszív adóztatás

A kérdés éles viták tárgya, sok országban a jobb- versus baloldali politizálás egyik sarokpontja. Előbbi mellett egyszerűsége, átláthatósága, az adózási hajlandóság növekedése, alacsony adminisztratív terhei és a magas jövedelműek számára erőteljes ösztönző hatása szól. Az utóbbi mellett rendszerint az igazságosság hangoztatásával érvelnek.

A kedvezmények és mentességek kérdései

Ezek segítenek az adórendszer finomhangolásában, de drágítják a rendszert, mind az adózó, mind az adóztató számára többletterhet okozva. Várható tendencia, hogy az adórendszerek egyre szofisztikáltabbá válnak,³² és ezt a személyre szabást éppen a kivételek, a kedvezmények és a mentességek segítségével lehet megvalósítani. A digitalizáció segít, hogy ez ne jelentsen jelentős többletterhet egyik oldalon sem.

Alkalmazkodás a nemzetközi trendekhez vagy bezárkózási kísérletek

A belgazdasághoz illeszkedő adórendszer kialakítása közben a kormányok folyamatosan kifelé is tekintgetnek, mert az adórendszerek a nemzetgazdasági versenyképesség érdemi komponensét alkotják, tehát versenyfutás zajlik a minél vonzóbb és minél hatékonyabb adórendszer virtuális címéért is a világban. Mindeközben nyakunkon egy újabb világméretű kihívás, az adózók globalizálódása és virtualizálódása, mely rendkívüli módon megnehezíti elérésüket és profitjuk megcsapolását. Az új, úgynevezett intézményi vállalkozások és az adóztatás régi intézmény-rendszere, a hagyományos bürokrácia nem illeszthető össze, mert hiányzik az együttműködés

³² MANKIW–WEINZIERL–YAGAN 2009.

szándéka és a civil kontroll sincs egy súlycsoportban az intézményi vállalkozásokkal.³³ A kérdés viszont átvezet a következő témához, az adózás miatt kialakuló nemzetközi feszültségekhez és együttműködésekhez.

9.4. szemelvény: Digitális adó

„Az amerikai szövetségi kormány július elején megtorló intézkedéseket lengetett be a Franciaország által bevezetett digitális adóra (az úgynevezett GAFA-adóra) válaszként. Bár bejelentette, az amerikai adminisztráció a gyakorlatban nem léptette e vámokat hatályba, ahogy Franciaország maga is felfüggesztette a kivetett digitális adó 2020-as beszedését. A fenyegetés gyakorlatban azt jelenti, hogy újabb, nagy lobbipotenciállal bíró cégek kerültek bele a nemzetközi játékba, mint a »büntetésben« ellenérdekelte adózók. Ily módon az amerikaiak és a franciák lépésről lépésre fejlődnek fel, állnak hadrendbe, gyűjtenek erőforrásokat a nagy adócsatához. Az érdemi ütközet a mostani állás szerint azonban inkább 2020 után jöhet, mintsem idén, és nem is csak a franciák és az amerikaiak között. Az Európai Unió és annak tagállami együtt és külön-külön is szereplők lehetnek.”

Forrás: Soós 2020

9.5. Uniós javaslatok, nemzetközi trendek és elképzelések

Ismert, hogy az Európai Unió elsődlegesen a közös piac érdekében folytatott európai integrációs törekvések következtében jött létre. Ebből következően az alapszerződésekben a vámunió deklarálása mellett főként olyan adójellegű szabályokat rögzítettek, melyek direkt módon segítették az úgynevezett négy szabadság elveinek érvényesülését. Az adóvisszatérítés lehetősége az egyik országból másikba vitt termékek forgalmi adójára vonatkozik, a protekcionizmus tilalma és a diszkriminatív adóztatás tilalma az importtermékek védelmében született, és természetesen a közvetett adók harmonizációjának elve is a termékek szabad áramlását segíti. A közvetett, illetve forgalmi adók és a vámok egységes kezelése és leépítése tehát kezdetektől megfogalmazódott, a direkt adókkal kapcsolatos harmonizáció igénye azonban legfeljebb szándéknyilatkozatokban és ajánlásokban jelenik meg.³⁴ Néhány szabályt ugyan bevezettek a jogharmonizáció jegyében, de ezek általában csak a határon átnyúló tranzakciókra vonatkoznak.³⁵ Szintén fontos területe

³³ FÜLÖP 2020.

³⁴ BURJÁN et al. 2012.

³⁵ Az anya-leányvállalati irányelv a határokon átnyúló osztalékfizetést védi a kettős adóztatástól, az átalakulási irányelv a nemzetközi átalakulásokat védi a plusz adóterhek kivetésétől. A kamat és jogdíj irányelv a multinacionális vállalatcsoportok nemzetközi kamat és jogdíj ügyleteinek adóterhét kívánja megakadályozni.

a szakpolitikának a hatósági adóügyi együttműködés, információcsere, a pénzmosás elleni közös fellépés, közös hatósági fellépés a határokon átnyúló adóvisszaélések esetén.³⁶

A direkt adók általános harmonizálásának gazdasági együttműködési előnye lenne, jelentősen megkönnyítené a külföldi befektetésekről szóló döntéseket és bizonyos értelemben fehéritené a gazdaságot, hiszen ellehetetlenítené a nemzeti szabályozások eltéréseiből fakadó joghézagok kihasználását és az agresszív adótervezést – legalábbis az EU-n belüli tranzakciók esetén. Nem véletlen azonban, hogy elsősorban Európa keleti és középső részén nagy a direkt adók harmonizálásával kapcsolatos ellenállás. Számunkra a nyugati gazdaságokkal szemben jelentős versenyelőnyt jelentenek a nálunk nagyságrendileg alacsonyabb társasági és személyijövedelemadó-terhek.

Az EU Bizottságának legutóbbi adóreform elképzeléseinek – Fair Taxation in the EU – az alábbi sarokpontjai vannak:

- az átláthatóság növelése,³⁷
- a hatékonyság növelése,³⁸
- globális adókormányzás,³⁹
- társasági adóalap-konszolidáció,⁴⁰
- digitális adóztatás.⁴¹

Bár a fenti elvek elméletben támogathatók, mégis jelentős üzleti és nemzetgazdasági érdeksérlemeket okoznak tagállamokban és azon kívül is. Az utóbbiban például nyilvánvaló amerikai és európai érdekütközés van, mely már-már a hidegháborút idézően mérgezi az üzleti kapcsolatokat.

Természetesen nem csak az EU, más nemzetközi szövetségek, együttműködések és tanácsadó szervezetek is gőzerővel dolgoznak az adórendszerek elemzésén, javításán, a tagállamok befo-

³⁶ European Commission 2019.

³⁷ Az EU-n belüli közösség adóügyeire vonatkozóan az átláthatóság növelésének igénye például a 2015-ben megfogalmazott Tax Transparency Package-ben manifesztálódott, majd új pénzmosás elleni együttműködést alakítottak ki 2015-ben Anti-Money Laundering Rules néven, korábban pedig banktitok feloldása ügyében történtek egységes intézkedések (European Commission 2015).

³⁸ A hatékonyság ebben az esetben arra vonatkozik, hogy a társaságok ott adózzanak, ahol a tényleges tevékenységük történik, és ne tudjanak például a transzferárakkal vagy a jogdíjakkal visszaélve kibújni az adózás alól. A javaslat kikel egyes országok *unfair*nek nevezett adókedvezményei ellen is, megfogalmazva az egységesítés igényét a társasági adóztatásban.

³⁹ A fair adózási szabályok érvényesítése nemcsak az EU-n belül, de minden más ország vonatkozásában. Ennek jegyében az EU 2017 óta publikálja az országok fekete és szürke listáját az átláthatósági és jogállami kritériumoknak kisebb vagy nagyobb részben meg nem felelő országokat listázva ily módon. A besorolások a 2016-ban megfogalmazott stratégián nyugszanak (European Commission 2016).

⁴⁰ Az adóalap egységesítésére vonatkozó szándék első ízben programként 2011-ben fogalmazódott meg (Common Consolidated Corporate Tax Base – CCCTB), majd 2016-ban továbbfejlesztették a koncepciót. Számítások szerint ennek bevezetése az EU-ba irányuló befektetéseket 3,4%-kal, a növekedést 1,2%-kal növelné, a *compliance* költségeket pedig 2,5%-kal csökkentené a Bizottság *Fair Share Taxation in the EU for the 21st century* című kiadványa szerint.

⁴¹ A hagyományos adóztatás alá nehezen vagy egyáltalán nem lehet bevonni a globális digitális nagyvállalatokat, ezért az EU-ban 2018-ban kidolgozták a Digital Service Tax irányelveit és igyekeznek azt a tagállamokkal elfogadtatni. A cél, hogy a cégek ne tudjanak kibújni az adózás alól. „We want to create a level playing field so that all companies active in the EU can compete fairly, irrespective of whether they are operating via the cloud or from brick and mortar premises” – Pierre Moscovici, EU-biztos. European Commission 2017.

lyásolásán. Az OECD is aktív szerepet játszott a transzparencia érdekében a banktitok 2009-ben deklarált megszüntetésében.⁴² Szintén központi szerepet vállalt magára a szervezet a nemzetközi adózási szabályok átláthatóvá tételében és az adóelkerülés elleni fellépésben a 2013-ban indított projektjével.⁴³

Az OECD-nek további komoly hozzájárulásai vannak a nemzetközi adóügyek sikeres kezeléséhez. Az egyik a modellegyezményeket tartalmazó *Model Tax Convention on Income and on Capital*, mely nemzetközi benchmarkként és az egyezményekhez szabványként is szolgál. 1963 óta folytatott munka eredményeként mára mintegy 3000 adómegállapodást tartalmazó hálózat alapjaként szolgál. Szintén nagy jelentőségű a nemzetközi vállalatok számára az OECD transzferár szabályzata, az összegyűjtött hosszú idősorok a tagországok adóztatási gyakorlatáról és a közzétett elemzések, országraportok.

Más okból és más felhasználói körnek, de a nemzetközi adóügyek szempontjából szintén fontos a Tax Foundation tevékenysége, akik a nemzetközi adóversenyképességet elemzik és az International Tax Competitiveness Indexet, az adóversenyképességi listákat publikálják. Az indexben mintegy 40 szempontot gyúrnak össze ötféle adófajta – a cégek és az egyének adóztatása, a fogyasztás és a vagyon adóterhe, valamint a külföldről származó jövedelmek adóztatása – elemzése alapján. Az indexben nemcsak az adók szintje, de az adók struktúrája, a neutralitás igénye és a terhek súlyozása is megjelenik. Az index komponenseiből és a kalkulációból kirajzolódnak a preferenciák és a nemzetközi szervezetek elvárásai az ideális adóztatással kapcsolatban.

Ilyen elvárás, hogy a társaságok adóira kisebb, az egyének és a fogyasztás adóztatására nagyobb súly nehezedhet, mert az előbbi károsabb a gazdasági növekedés szempontjából. Szintén jól tolerálható a vagyonadó az adórendszerekben, ha ingatlanra vagy földterületre vetik ki, mert ez húzza vissza legkevésbé a gazdasági növekedést a szervezet szerint. Annál magasabbra értékeli az index az adott ország adórendszerét, minél kevésbé vannak jelen egyes tevékenységeket vagy egyéneket preferáló kivételek, kedvezmények vagy mentességek. A befektetések adóztatása sérti a semlegességet, mert a fogyasztást preferálja a megtakarítás helyett és a külföldről származó jövedelmek adóztatása is gátolja a versenyt a tényezőáramlás szabadságának korlátozásával. A 2019-es országlistát Észtország vezeti, így nyilvánvaló, milyen az ideális adórendszer a nemzetközi adóversenyképesség szempontjából:

- 20% nyereségadó terheli a cégeket, de csak ha a nyereséget osztalékként kiveszik a cégből;
- 20% az egyének jövedelemadója, mely osztalékra nem terjed ki;
- a vagyonadó kizárólag földterületre vonatkozik, tőkére vagy más reálvagyonra nem vetik ki;
- a külföldről származó profitjövedelem jellemzően kivonható az adó alól.

Magyarország több részterületen igen előkelő, dobogós besorolást kapott – nyilván az alacsony jövedelem- és nyereségadókulcsok, az egykulcsos adóztatás, a kedvező osztalékadó-szabályok okán –, de összességében a 36 vizsgált ország között a 14. helyre sorolták, elsősorban a kiterjedt helyi adók és a fogyasztás erőteljes adóztatása miatt.⁴⁴

⁴² Az OECD alapította a Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes intézményét.

⁴³ A Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) projekt G20-as kezdeményezésre indult és az IMF, a WB, az ENSZ és regionális intézmények is résztvevői.

⁴⁴ Tax Foundation 2019.

További nemzetközi trend az általános adókulcsok csökkenésének ígérete és a gazdaság kifizérítésére tett lépések.⁴⁵

A gazdaság fehérítésének a szándéka szerte a világon jelen van, hiszen a rejtett gazdaság hatalmas adókiesést generál még a legfejlettebb piacgazdaságokban is; egy 2010-es tanulmány például az USA-ban a fizetendő adó és a tényleges adófizetés közötti adórést 15%-osra tette.⁴⁶ Szintén komoly bevételi rést üt a nemzeti költségvetésekben a jövedelmek úgynevezett adóparadicsomokba mentése, az agresszív adótervezés és az adóarbitrázs elterjedése. Az arbitrázs „extrém módon hatásos, mert pusztán az adókülönbségeken alapul és ennél fogva nincs piaci mechanizmus, mely korrigálná”.⁴⁷ Más kérdés, hogy egyelőre nem látszik, hogy eredményes együttműködés alakulna ki a kormányok között e jelenségek megakadályozására, a globális vállalatbirodalmak egyre nagyobb összegeket mentenek ki az adózás alól. A jelenség megfordítására elméletileg jó eszköz lenne az adóterhelés csökkentése,⁴⁸ mert közkeletű az a felfogás, hogy ez növeli az adófizetési hajlandóságot. A statisztikák szerint ugyan az EU-ban gyengült az adócentralizáció 2001-ig, majd ismét csökkent ideiglenesen a 2008-as válságot követően, de összességében a visszarendeződések miatt nincs nagy változás, az EU28 GDP-hez viszonyított átlag adóterhelése 2002-ben éppúgy 40% körül volt, mint az utóbbi években.⁴⁹ Elfogadva az érvelést, hogy a versenyképesség tekintetében nem meghatározó az adócentralizáció adott mértéke,⁵⁰ mert lám, nagyon eltérő centralizációs hányaddal is működhetnek igen sikeresen a különböző gazdaságok, egy jelentősebb adóteher-csökkenés valószínűleg versenyképességi lökést adna a térségnek. Ez a V4-ek és a balti államok esetében működni látszik. Szintén trendnek tekinthető a világban, és a közép-európai gazdaságokban is az utóbbi évtizedben az adók csökkentése és a hangsúlyok eltolódása a tőkét terhelő adókról a fogyasztási adók rovására. Szintén pozitív tendencia a világban, és a közép-európai gazdaságokban is az utóbbi 10 évben az adók csökkentése és a hangsúlyok eltolódása a tőkét terhelő adókról a fogyasztási adók rovására.⁵¹

Számos további nemzetközi intézmény és projekt felsorolható, melyek nemzetközi adózási ügyekben tevékenykednek és adóprogramokat bonyolítanak, információkat szolgáltatnak és elemzéseket végeznek például az adóverseny vagy a nemzetközi hatósági együttműködések terén; a nemzetközi adózásról szóló szakirodalom bőséggel tartalmaz további információkat e témákban.

9.6. Az optimális adórendszer

Az előzőek jól mutatják, hogy a versenyképességi listák mit tartanak optimális adórendszernek. Az optimalizálás ma már sokkal szofisztikáltabb, mint a Colbert-féle szállóige sugallja, és persze nem olyan öncélú bevételmaximalizálást jelent, mint amit a Laffer-görbe üzen. A vegyesgazdaság paradigmája, hogy a jól működő piacokat minél kevésbé célszerű háborgatni a kormányzatnak vagy a monetáris politika kilengéseinek, ellenben a piaci hibák korrekciójának, a piaci túlfű-

⁴⁵ VARGA 2017; TÖRÖK 2019.

⁴⁶ Louge és Vettori írását idézi VARGA 2017: 7.

⁴⁷ Hemmelgarn-Nicodeme megállapítását idézi VARGA 2017: 8.

⁴⁸ Az adóelvonás a GDP százalékában.

⁴⁹ TÖRÖK 2019: 232.

⁵⁰ TÖRÖK 2019: 240.

⁵¹ Az adók a munkát terhelő összes adó- és járulékteher és a bruttó bér plusz a munkaadói járulékok hányadosa.

többség fékezésének vagy a deflációs veszély hárításának hatékony eszköze lehet az adó, ha jó időzítéssel sikerül bevezetni.

Az úgynevezett Ramsey-féle adóoptimalizálás lényege, hogy az állam az adók megválasztásával maximalizálja állampolgárai jólétét oly módon, hogy az adóbevételek elérjék a kívánt szintet, s közben az allokáció konzisztens legyen a választott adók melletti versenyegyensúllyal.⁵² Ramsey-egyensúlynak nevezzük, ha gazdaságpolitika maximalizálja a fogyasztó jólétét a kormányzat költségvetési korlátja mellett, és az allokáció, az árrendszer és a gazdaságpolitika versenyegyensúlyt alkot.⁵³

A piaci allokációt a legkevésbé az egyösszegű, konstans adókat alkalmazó rendszer változtatná meg, az úgynevezett *lump-sum* adók ugyanis nem befolyásolják a helyettesítési és transzformációs határrátákat. A megoldás csak korlátozottan alkalmazható, mert degresszív terhelést jelent a nagyobb jövedelmek és vagyonok birtokosainak javára.

Az optimálisnak tekinthető adórendszer egyik kulcsa, hogy a növekedést és a beruházásokat ne korlátozza, a tőke kínálatot hosszú távon ne fékezze az adózás,⁵⁴ mely oda vezet, hogy a tőke-jövedelmek adókulcsa a 0 felé tartson és inkább a fogyasztásra kerüljenek a terhek. Elméletileg a torzítatlanság követelménye a forgalmi adóknál azt követelné meg, hogy a termékekre kivetett adót azok ár- és jövedelemrugalmassága határozza meg, így a termékek iránti kereslet teljesen azonos mértékben csökkenne,⁵⁵ vagyis az adózás ebben az esetben a fogyasztói preferenciákat nem borítaná fel. Gyakorlatilag ez kivitelezhetetlen, hiszen csak korlátozott számú forgalmi adókulcs mellett működőképes a rendszer.

A munkakínálat jövedelemadókkal való befékezése szintén elkerülendő, ugyanakkor a jövedelmi különbségek növekedése sem kívánatos. Mivel a jövedelemadónál a marginális adókulcs befolyásolja inkább az aktivitást, míg az átlagos adómérték a jövedelmi egyenlőtlenségeket, az elméleti optimum az lenne, ha a legmagasabb jövedelműek marginális adókulcsa nullához tartana,⁵⁶ ezt viszont valószínűleg az átlagos jövedelmű szavazók nem tartanák méltányosnak, így sehol sem alkalmazzák.⁵⁷ Azt azonban egyre több országban elfogadják, hogy a marginális adókulcsokban nem kívánatosak a kiugrások; a konstans marginális ráta, tehát az egykulcsos jövedelemadóztatás e szempontnak leginkább megfelelő megoldás.

Az optimális adórendszernek egy dinamikus gazdaságban szükségszerűen egyre szofisztikáltabbá kellene válnia, az egyént sújtó összes adófajtát nemcsak külön, de együtt is értékelnie kellene és figyelembe kellene vennie az egyéni gazdálkodási eltéréseket, a munkavállaló teljes aktív időszakát, vagyonának szerkezetét, tőkefelhalmozását és megtakarításait is, ahelyett, hogy mindig csak egy-egy időszakra tekintve, mechanikusan adóztatja a jövedelmeket.⁵⁸ Az adózók jövedelemszerző képességei ugyanis életük során változnak, és inkább e képességekhez, mint

⁵² VALENTINYI 2001: 459. (A versenyegyensúly az árupiacok egyensúlya mellett az adott árrendszer és gazdaságpolitika mellett az allokáció megoldása a fogyasztó és a termelő döntési problémájának is – VALENTINYI 2001: 463.).

⁵³ VALENTINYI 2001: 464.

⁵⁴ MANKIW–WEINZIERL–YAGAN 2009; DIAMOND–MIRRELES 1971.

⁵⁵ RAMSEY 1927.

⁵⁶ MIRRELES 1971.

⁵⁷ A tanulmány szerzői nyilván azt feltételezik, hogy a legmagasabb jövedelmek a legjobb képességek és a legkiválóbb munkamorál folyományaként alakulnak ki, ezért az ilyen munkavállalók adók miatti teljesítményvisszafogása jelentené a legnagyobb veszteséget a gazdaság egésze számára.

⁵⁸ MANKIW–WEINZIERL–YAGAN 2009: 169.

az adózók eltérő munka-, megtakarítási és fogyasztási stratégiáihoz kellene igazodnia az adóztatásnak. A javaslat gyakorlati alkalmazására egyelőre nincsenek kísérletek.

Fogalmak: optimális adórendszer, adózás okozta holtteherveszteség, adóverseny, adócsalás, egykulcsos adózás

Ellenőrző kérdések:

1. Mi mindent mérlegel az adócsaló, ha a termelőhöz hasonlóan racionális költség-haszon értékelést feltételezünk esetében?
2. Milyen elvárásoknak kell megfelelnie a jó adórendszernek?
3. Milyen adómegoldások lehetségesek az adó alapja, mértéke, viselője és kiszabása szempontjából?
4. Milyen adópolitikai kérdések vannak napirenden az EU-ban?
5. Mit jelent az autonóm adó?
6. Mi a progresszív jövedelemadó lényege?
7. Mit jelent a holtteher-veszteség az adóztatásban?
8. Mit jelent a Pigou-adó fogalma?
9. Hogyan reagál a munkapiaci kínálat a jövedelemadó csökkenésére?
10. Mi dönti el, hogy az eladó vagy a vevő viseli az árba beépített adó végső terhet?
11. Milyen előnyei vannak a fogyasztást terhelő adóknak a jövedelemadóval szemben?
12. Miért nem mondhatjuk, hogy az adókulcs növelése biztosan növeli a költségvetés bevételeit? Miben áll a tökekímélő adórendszer versenyképességi előnye?
13. Mit jelent az effektív adókulcs?

Problémamegoldás:

1. felvetés: Vegye sorra az ismertetett adóztatási megoldásokat és érveljen azok igazságossága mellett és ellen!
2. felvetés: Hogyan érdemes érvelni az európai adóharmonizációs törekvések által generált vitákban? Vannak-e alternatív megoldások és lehetne-e céldátumot kijelölni a direkt adók esetleges harmonizálásának ügyében?

Irodalomjegyzék

- ATKINSON, A. B. – KING, M. A. – SUTHERLAND, H. (1983): The Analysis of Personal Taxation and Social Security. *National Institute Economic Review*, 106(1), 63–74. Online: <https://doi.org/10.1177/00279501831060010>
- BÁNYI Tamás (2014): Igazságos adó(rendszer) vagy etikus adózó? *Köz-gazdaság*, 9(4), 99–107.
- BARR, Nicholas (2012): *The Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- BRAUNNÉ FÜLÖP Katalin (2010): Az egykulcsos adó születése. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 52(11), 504–508.
- BURJÁN Ákos et al. (2012): *Adótani alapok*. Budapest: Saldo.
- CASE, Karl E. – FAIR, Ray C. (1996): *Principles of Microeconomics*. [H. n.]: Prentice Hall.
- CULLIS, John – JONES, Philip (2003): *Közpénzügyek és közösségi döntések*. Budapest: Aula.
- DEVEREUX, Michael P. – GRIFFITH, Rachel (1999): The Taxation of Discrete Investment Choices. *The Institute of Fiscal Studies Working Paper Series*, no. W98/16.
- DIAMOND, Peter A. – MIRRELES, James A. (1971): Optimal Taxation and Public Production I: Production Efficiency. *The American Economic Review*, 61(1), 8–27.
- ELEK Lőrinc (2015): Az effektív társasági adókulcs rugalmassága Magyarországon a 2009–2011 közötti adókulcs csökkentés alapján. *Közgazdasági Szemle*, 62(1), 27–47.
- ERDŐS Tibor (2014): Az adózás, a hatékonyság és a gazdasági növekedés kapcsolatának néhány elméleti problémája. *Közgazdasági Szemle*, 61(Klnsz), 1–76.
- Európai Bizottság (2015): Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve a pénzügyi rendszer pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára történő felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU rendelet módosításáról az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelvének és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- European Commission (2015): *Tax Transparency Package*. Online: https://taxation-customs.ec.europa.eu/tax-transparency-package_en
- European Commission (2016): *External Strategy for Effective Taxation Fair Share Taxation in the EU for the 21st century*. Online: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b5aef3db-c5a7-11e5-a4b5-01aa75ed71a1.0018.02/DOC_1&format=PDF
- European Commission (2019): *Taxation Trends in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2019-07/taxation_trends_report_2019.pdf
- FISHER, Irvin (1927): *A Statistical Method for Measuring „Marginal Utility” and Testing the Justice of a Progressive Income Tax*. London: American Economic Association by the Macmillan Co.
- FÜLÖP Katalin (2020): *Intézményi magatartás*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- HALL, Robert E. – RABUSHKA, Alvin (1981): A Proposal to Simplify Our Tax System. *The Wall Street Journal*, 1981. december 10.
- HALL, Robert E. – RABUSHKA, Alvin (1983): *Low Tax, Simple Tax, Flat Tax*. New York: McGraw-Hill.
- KAHNEMAN, Daniel – SLOVIC, Paul – TVERSKY, Amos (1983): *Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KALDOR, Nicholas (1957): *An Expenditure Tax*. New York: The Macmillan Company.
- KREKÓ Judit – P. KISS Gábor (2008): *Az adóoptimalizálástól az optimális adóig – az első lépés. Adóelkerülés és a magyar adórendszer*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank, 24–33.

- KUTASI Gábor – PERGER Júlia (2014): Adóössztönzőkkel az externáliák ellen: a népegészségügyi termék-adó és a széndioxidadó példái. *Köz-gazdaság*, 9(4), 110–126. Online: <http://real.mtak.hu/16416/1/Ad%C3%B3%C3%B6szt%C3%B6nz%C5%91k.pdf>
- MANKIW, N. Gregory – WEINZIERL, M. Charles – YAGAN, F. Danny (2009): Optimal Taxation in Theory and Practice. *Journal of Economic Perspectives*, 23(4), 147–174. Online: <https://doi.org/10.1257/jep.23.4.147>
- MANKIW, N. Gregory (2011): *A közgazdaságtan alapjai*. Budapest: Osiris.
- MIRRELES, James A. (1971): An Exploration in the Theory of Optimal Income Taxation. *Review of Economic Studies*, 38(2), 175–208. Online: <https://doi.org/10.2307/2296779>
- MNB (2019): *Versenyképességi program 330 pontban*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. Online: www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/versenykepessegi-program-330-pontban
- MUELLER, C. Dennis (2003): *Public Choice III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MUSGRAVE, A. Richard – MUSGRAVE, B. Peggy (1989): *Public Finance in Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill Education.
- PIGOU, Arthur C. (1920): *The Economics of Welfare*. London: Macmillan.
- PIKETTY, Thomas (2015): *A tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth.
- RAMSEY, P. Frank (1927): A Contribution to the Theory of Taxation. *The Economic Journal*, 37(145), 47–61.
- RAVENHILL, John (2017): *Global Political Economy*. Oxford: Oxford University Press.
- SAMUELSON, Paul A. – NORDHAUS, William D. (2016): *Közgazdaságtan*. Budapest: Akadémiai.
- SCHARLE Ágota et al. (2010): *Hogyan növelhető az adórendszer hatékonysága?* Budapest: Magyar Nemzeti Bank. Online: www.mnb.hu/letoltes/mt-88.pdf
- SCHULTZ, Theodore W. (1961): Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17.
- SHAW, Jonathan – SLEMMOD, Joel – WHITING, John (2008): *Administration & Compliance. Prepared for the Report of a Commission on Reforming the Tax System for the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press. Online: www.ifs.org.uk/mirrleesreview
- SMITH, Adam (2008): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Soós Eszter Petronella (2020): A nagy adócsata: hadrendben a franciák és az amerikaiak. *Adó Online*, 2020. július 29. Online: <https://ado.hu/ado/a-nagy-adocsata-hadrendben-a-franciak-es-az-amerikaiak/>
- STIGLER, George J. (1971): The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3–21.
- STIGLITZ, Joseph E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana*. Budapest: KJK-Kerszöv.
- Tax Foundation (2019): *International Tax Competitiveness Index 2019*. Online: <https://taxfoundation.org/2019-international-index/>
- TÖRÖK László (2019): Adócentralizáció változása a globális válság hatására. *Köz-gazdaság*, 14(4), 227–243. Online: <https://doi.org/10.14267/RETP2019.04.16>
- VALENTINYI Ákos (2001): A tőkejövedelem optimális adóztatása. *Közgazdasági Szemle*, 48(6), 459–479.
- VARGA József – VÁGYI Ferenc (2017): Az adóadminisztráció szerepe az adóhatékonyságban. *Controller Info*, 5(3), 62–65.
- VARGA József (2017): Az adóteher-csökkentés és a gazdaság kifehéritésének pályája Magyarországon 2010 után. *Pénzügyi Szemle*, 62(1), 7–20.
- VINCZE János (2018): *Makróökonómia. Alapvető modellek és módszerek*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- WEBBETEG – Szinapszis Piackutató Kft.: Chipsadó – Hogyan fogadja a lakosság? *WEBBETEG.hu*, 2011. július 26. Online: <https://m.webbeteg.hu/cikkek/egeszsegugy/11765/chipsado-hamburgerado>
- WITZTUM, Amos (2006): *Economics: An Analytical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.